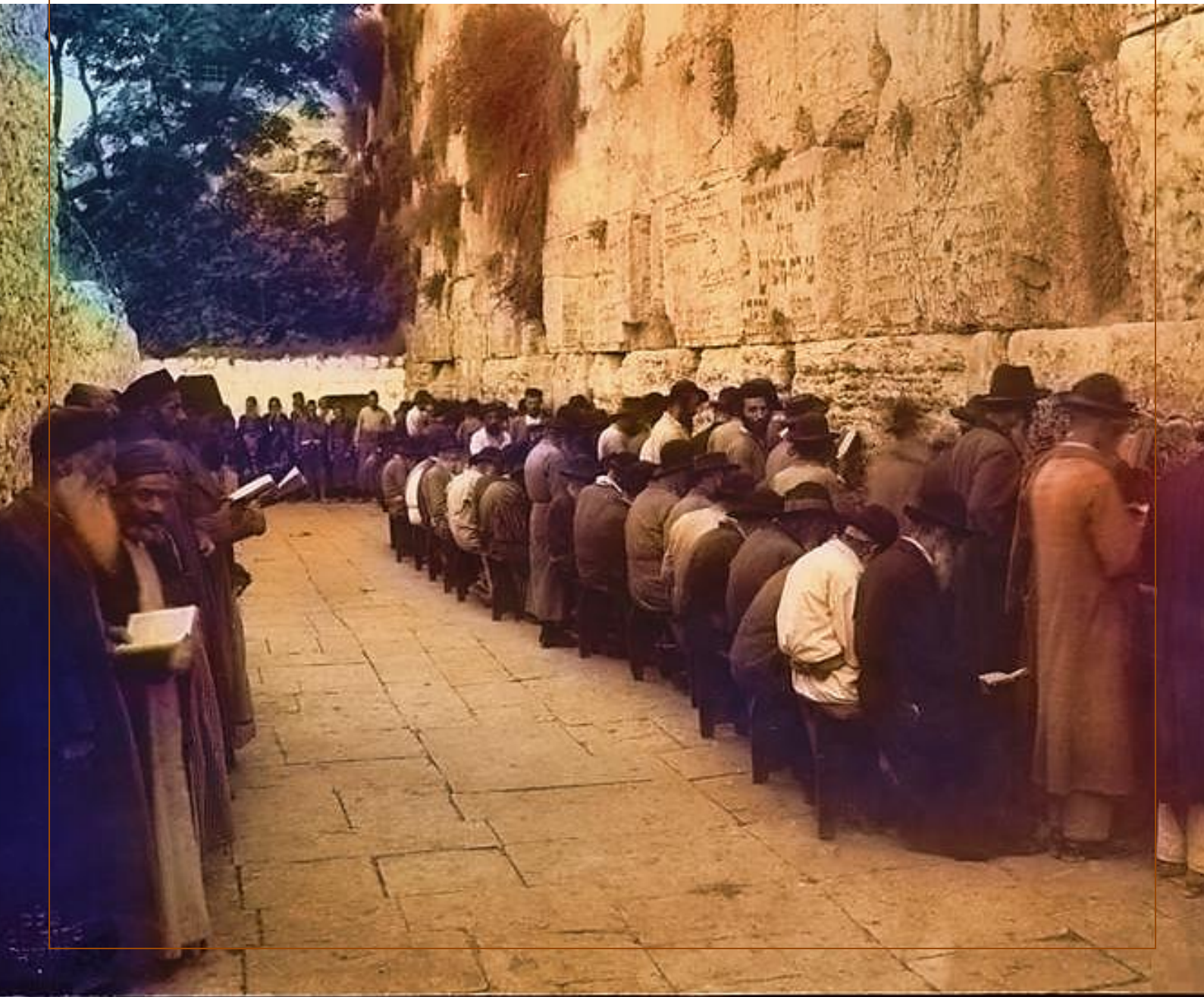

מנהג אמירת תהלים ליד הכותל המערבי

לקט תיעוד היסטורי

תוכן עניינים

מנהג אמירת תהלים ליד הכותל המערבי | לקט תיעוד היסטורי

- 3..... הקדמה
- 3..... אמירת מזמורי תהלים הקשורים למקדש ולירושלים למול הכותל עם 'מי שברך'.
- 4..... אמירת ספר תהלים ליד הכותל בימי ששי אחר חצות.
- 5..... כבואו לכותל המערבי יאמר אם לא את כל התהלים לפחות 30 פרקים.
- 6..... התפשטות מנהג אמירת תהלים ליד הכותל בתחנונים לישועת הכלל והפרט.
- 7..... "חברה תהלים ומשניות אצל כותל המערבי".
- 9..... אמירת תהלים ליד הכותל תמורת תמיכה כספית.
- 10..... חזיונות קודש ליד הכותל המערבי אחרי אמירת תהלים.
- 12..... אמירת תהלים ליד הכותל המערבי בתקופת השואה.
- 15..... דוגמאות לכרוזים הקוראים לעצרת תפילה ואמירת תהלים ליד הכותל המערבי.

הקדמה

"ספר תהלים" שסודר על ידי דוד המלך, ושאת מזמוריו היו הלוויים משוררים בבית המקדש בשעת עבודת הקורבנות, הופיע בשנים הבאות גם כחלק מן "הסידור" היהודי וממהלך התפילה בכל בתי הכנסת, באמירת 'פסוקי דזמרה', 'שיר של יום', ועוד.

נוסף על כך, העם היהודי נהג מדורי דורות לומר את פרקי התהלים "כדי שתגן עליו זכות קריאתן וינצל מצרות ומנזקים" (רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק יא הלכה יב).

מזמורי התהלים בתוכנם ובביטוייהם מתאימים כמעט לכל מצב, ורבים מרגישים כי הקריאה בהם מרוממת אותם לרגשי קודש ומועילה לפרט ולכלל. בשעת רצון, בעת סכנה, ליד מיטת החולה ובכל זמן שאדם חש צורך לקרבת ה' – ספר התהלים נפתח, והדמעות זולגות.

לכן לא פלא שככל שהשתרש המנהג לומר פרקי תהלים בתור תחינה ובקשה, כל אימת שיכלו יהודים להגיע ולהשתטח בתפילה ליד הכותל המערבי עלו גם שם מזמורי התהלים על שפתותיהם. ואכן מן התיעוד ההיסטורי נראה שאמירת מזמורי תהלים בנקודות שונות לאורך הכותל המערבי של הר הבית נהוגה מזה מאות שנים.

אמירת מזמורי תהלים הקשורים למקדש ולירושלים למוטל הכותל עם 'מי שברך'

ר' מרדכי ליטש מרויסטיץ שביקר בארץ-ישראל בשנת שע"ה (1615 לסה"נ), ראה את בני ירושלים אומרים "שירי המעלות" בשבת בצהריים ליד הכותל, כפי שכתב למקורביו ב'מכתב מארץ ישראל' מט"ו בשבט שע"ו:

רבותי היקרים, דעו לכם, כי בכל יום שבת אחר בית הכנסת הולכים לכותל המערבי ועושים "מי שברך" לכל ישראל, ובפרט לקהילות הקודש שבחוץ לארץ, ואומרים מ"שירי המעלות [לְדוֹד] שְׁמַחְתִּי [בְּאֶמְרִים לִי בֵּית ה' גִּלְדָּה] (תהלים קכב).¹

ולא רק בשבתות היו אנשי ירושלים מתאספים ליד הכותל, אלא סדר תפילות ותחנונים קבוע היה להם שם, עם נתינת צדקה ואמירת תהלים. כך תאר באותן שנים אחד מצאצאי השל"ה הקדוש, רבי משה בן ישראל נפתלי הירש פוריית מפראג:

בכל יום שני וחמישי אחרי תפילת שחרית, ובכל שבת ויום טוב אחרי מנחה, הולכים למקום שממול כותל המערבי ומתפללים שם תחת כיפת השמים, כי לכותל המערבי גופא אין אנו הולכים מפני הקדושה... [כי] לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי (תנחומא שמות, י). וכל אחד מברך ב"מי שברך" את האנשים הקרובים ללבנו, ושגמלוהו כל טוב ועתידים לגמלוהו כל טוב. ונודרים צדקה למענם.

וזה סדר התפילות שמתפללים בכותל המערבי: "וַיֹּאֲמֵר יְהוָה בְּרַב חֲסָדָי אָבֹא בֵּיתָךְ [אֲשַׁתְּחֶנָּה אֶל הַיְכָל קְדוֹשְׁךָ בְּיַרְאֲתָךְ]" (תהלים ה, ח) עד "עֲנֵנִי בְּאֶמְתִּי יִשְׁעָךְ" (תהלים סט, יד), והמזמורים קכב, קלב ו-קלג (בתהלים), וקוראים פרשת עקדת יצחק (בראשית כב) בטעמי המקרא, ואחר כך אומרים: "זכור את המעמד הגדול שהיה במקום הקדוש הזה - אברהם אבינו שהיה בשר ודם כמונו, וכבש את יצרו ומדת חסדו, ופשט ידו לשחוט את בנו יחידו לקיים כאשר ציוית לו. ואתה ה' אל רחום וחונן ארך אפים ורב חסד, יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך מעל בניך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במידת החסד והרחמים לפני משורת הדין, ותציל עמך ישראל מכל פגע ותקלה וסיבת (אצ"ל: וחליים) רעים שהם בעולם, כי די לנו בשיפלותנו ובגלותנו, שאנחנו בעוונותינו

¹ מתורגם מידיש ע"י י. בן-צבי, נדפס ב'איש התורה והמעשה' ספר יובל להר"מ המאירי, עמ' פח-צד.

מפוזרים בארבע פינות העולם, והבית הגדול והקדוש חרב בעוונתנו, ועיר קדשך חרבה עבור חטאותינו. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתמחול ותסלח על כל רוע מעשינו, ותבנה ירושלים עיר הקדש, ונדחי ישראל יכנס, והבית הגדול והקדוש תבנה במהרה בימינו ותתגדל כבודו, ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספיים כהלכתם". "אנא בכח" וכו', "ברוך שם" וכו', **מזמור קכו**, "רבי חנניא בן עקשיא אומר" וכו', עלינו, קדיש יתום. ביום שאומרים בו תחינה מוסיפים: "זכור ה' מה היה לנו אוי" עד סוף הקינה.²

כששים שנה לאחר מכן תאר תלמיד רבי יהודה החסיד, **רבי גדליה מסמיאטיץ**, את המנהג לומר מזמורי תהלים שמוזכר בהם "ציון" ו"ירושלים" למול הכותל המערבי:

יש מבואה אחת שדרים בה יהודים, וגם הנשיא של ספרדים דיורו במבואה זו, והמבואה זו עומדת במקום גבוה עד שאם [עומד] אדם באחת מן החצרות של מבואה זו... שהיא לצד כותל מערבית, אז הוא יוכל לראות מעל גובה הכותל לקרקעיתו של מקום המקדש, כי אלו החצרות הם קרובות מאוד לכותל מערבית... ושם אומרים המזמורים שנוכר בהם ירושלים וציון, וגם אומרים "פיטום הקטורת" ו"עלינו לשבח", ואומרים קדיש, ומברכין את גבאי ארץ ישראל שבחוצה לארץ ואת כל המתעסקין במעות לשלוח, וגם מברכין כל אחד את קרוביו שבחוצה לארץ.³

גם **רבי משה חאגיז**, מחכמי ירושלים במאה ה-18, הזכיר את אמירת מזמורי התהלים ליד הכותל כביטוי לכיסופים, מנהג שנמשך אף בימים שההגעה לכותל המערבי היתה כרוכה לפעמים בסכנת נפשות:

ביום שבת ויום טוב אחר יציאת בית הכנסת יש מהבעלי בתים, שיש להם בתים שהחלונות פתוחות לכותל המערבי קרוב ונראה כאילו היו סמוכים שם, מתפללין תפילה קצרה, וזה נוסחה בקיצור: מתחילין "ואני ברוב חסדך וגו'", ואחר כך אומרים **מזמור פד**: "מה ידידות משכנותיך וגו'", ואחר כך **מזמור קכב**: "שמחתי באומרים לי וגו'... ויש מהם שלאחר מנחה הולכים לכותל מערבי עצמו, ומתפללים תפילה זו ואין מי שיצפצף פה להם.⁴

אמירת ספר תהלים ליד הכותל בימי ששי אחר חצות

אחד ממקורבי ה"חווזה" מלובלין, **ר' אברהם פרץ**, שעלה מזלאטשוב לטבריה ת"ו בשנת תקע"ז, תאר באגרת לרבו רבי מנחם-מענדל מקאסוב את מנהג 'אנשי ירושלים' לגמור את כל הספר תהלים ליד הכותל בכל ערב שבת, שהוא זמן עליית הנשמות:

תודה לאל אתנו החיים והשלום... זכיתי לעלות לירושלים עיר-הקודש תוב"ב... וזכיתי להתפלל אצל כותל מערבי ממש... והמנהג של אנשי ירושלים, שבכל ערב שבת קודש אחר חצות היום הולכים לכותל מערבי וגומרים שם תהלים, ואומרים "ומפני חטאינו" בדמעות שלישי, ואי-אפשר לסבול גודל הבכי.

² 'דרכי ציון' [נדפס בידידי בשנת ת"י], תורגם על ידי י.ד. וילהלם ונדפס ב'מסעות ארץ ישראל', א. יערי ת"א תש"ו, מסע טו, עמ' 270 והלאה.

³ 'שאלו שלום ירושלים', ברלין תע"ו, תאור עליית רבי יהודה החסיד וחבורתו מפולין לירושלים בראשית שנת תס"א - ההדיר א. יערי ב'מסעות ארץ ישראל', ת"א תש"ו, מסע יז, עמ' 327 ואילך.

⁴ 'פרשת אלה מסעי', דפוס חדש ירושלים, עמ' כג-כה.

ושאלתי את פי החסיד המקובל מו"ה אברהם הספרדי⁵ למה דווקא בערב-שבת קודש אחר חצות היום הולכים? והשיב לי שכך קבלה מן האר"י ז"ל, שבכל ערב-שבת קודש אחר חצות היום הוא [זמן] עליות הנשמות הקדושות, וכל הנשמות הקדושות מתקבצות שם לכותל המערבי, ומשם עולה כל אחת ואחת למקומה הראוי לה.⁶

מנהג אמירת תהלים ליד הכותל בערבי שבתות על ידי חבורת "בעלי בתים" הוזכר גם בספרו של 'המגיד הירושלמי' רבי יצחק פרחי:

שבח הבעלי בתים השם-שמרם, תושבי עיר קדשנורותפארטנו... גם הולכים בכל ערב שבת-קודש לכותל המערבי, ויושבים שם כחות כחות, יש מי שקורא משניות ויש מי שקורא תהלים ושיר השירים ויש מי שקורא פרשה שמו"ת (שנים מקרא ואחד תרגום) עם פירוש רש"י, ובאים אנשים ונשים להתפלל ולהתחנן לפני שכנית עוזינו ומתפללים שם מנחה... וגמירי שאין תפילתם חוזרת ריקם, כי לא זזה שכניה מכותל המערבי (שמות רבה ב, ב).⁷

בבואו לכותל המערבי יאמר אם לא את כל התהלים לפחות 30 פרקים

רבי מנחם מנדל מקאמניץ, ולאחר מכן מגדולי צפת, ביקר בירושלים בשנת תקצ"ד (1834 לסה"נ). ביומן מסעו תאר את מנהג אנשי ירושלים ללכת לכותל המערבי לומר 'כמה פרקי תהלים' לפני כניסת השבת, וציין כי התפילה שם נובעת מן הלב:

הלכנו להתפלל לפני כותל המערבי של הר הבית, כמנהגם שם בכל ערב שבת קודש. הולכים שם, ויושבים שם כמה עניים לקבל צדקה, אחר כך אומרים תהלים כמה קפיטלען (=פרקים), אחר כך מתפללים מנחה, אחר כך מקבלין שבת. ודעו כי התפלה דשם נובעת מלב המתפלל. והחזן עומד אצל אבן אחת שאומרים ששם נתגלתה השכינה אל צדיק אחד (וכל הקרב אל הכותל הוא חולץ נעליו).⁸

לעומתו רבי שמואל מדלהינוב, שחיבר בשנת תר"ט (1849 לסה"נ) את ספר התפילות המפורסם "שערי דמעה" עם לקט תפילות לכותל המערבי ולמקומות הקדושים, כתב בתחילת הספר:

בבואו לכותל המערבי יחלוץ מנעליו וינשק אבני הכותל וישתחוה ויאמר: "ה' אֱהָבְתִי מְעוֹן בֵּיתְךָ וּמְקוֹם מְשַׁפֵּן כְּבוֹדְךָ (תהלים כו, ח), וְאֲנִי בָרֵב חֶסֶדְךָ אֲבֹא בֵּיתְךָ אֲשַׁתְּחֶה אֶל הַיָּכַל קִדְשְׁךָ בִּירְאָתְךָ (תהלים ה, ח)".

ויאמר ה"יהי רצון" שקודם תהלים, ואחר-כך אם יהיה לו פנאי לאמור כל הספר תהלים יאמר ה"יהיה רצון" שאחר כל ספר כמו שנדפס. ובמנין, יאמר גם-כן "ובזכות שלוש עשרה וכו'", וקדיש.

ואם אין פנאי יאמר על-כילפנים השלושים קאפיטלס (=פרקים) אלו... כ, קב, פג, מד, עט, עז, עג, כב, ו, יא, יב, יג, לח, מב, מג, מד, מח, סה, סו, פד, פה, פז, צא, קכט, קל, קלב, קלג, קלד, קכב, קכח (והסימן יהיה קודש).⁹

⁵ אולי הוא רבי חיים אברהם גאגין, מכונה גם האג"ן, מקובל וחסיד מפורסם מגדולי ירושלים באותם ימים (נלב"ע כ' באייר תר"ח), כיהן כראש ישיבת המקובלים 'בית אל' החל משנת תקפ"ז, ובשנת תר"ב נתמנה לחכם-באשי וראשון-לציון. או שהכוונה ל"הרב החסיד הראב"ד", הוא רבי אברהם בכ"ר דוד מאג'ר, שיש שכתבו שהוא אשר כיהן מתקפ"ז עד תקצ"ד בראשות ישיבת המקובלים 'בית אל' (הקדמה לכוונות ר"ה בסידור היר"א ח"ג עמ' רמג), סבו של רבי ששון בכ"ר משה פריסיאדו שעמד אף הוא בראשות הישיבה משנת תרמ"ג.

⁶ האגרת נדפסה במאסף לתורת החסידות 'שפתי צדיקים' קובץ ד תשנ"ב, עמ' ס.

⁷ 'טוב ירושלים', דפוס זולקווא תרי"א, דף יח, ב.

⁸ 'קורות העתים לישורון בארץ ישראל', מהדורת ירושלים תר"צ, עמ' 16; וכן בספר 'מאה שנה', ת"א תרצ"ח, עמ' 172.

⁹ "שערי דמעה" [מהדורה ראשונה בירושלים שנת תר"ס], דף א, א והלאה.

התפשטות מנהג אמירת תהלים ליד הכותל בתחנונים לישועת הכלל והפרט

הנהגת אמירת כל ספר תהלים ליד הכותל המערבי, או חלקים ממנו, הלכה והתפשטה בכל ישראל, וככל שנקפו השנים כך תועדה ונזכרה הנהגה זו ביותר ויותר ספרי מסע, הלכה, וספרות המנהגים. למשל:

החסיד הסופר וחוקר ארץ ישראל רבי משה [נוסכאום] ריישר, שגדל בירושלים במאה ה-19 (בשנים ת"ר – תר"מ), כתב:

הנשאת לנו מבית תפארתנו לעמוד אחר כותלנו, היא כותל המערבי להתפלל לאלוקי אבותינו תמיד לא נחשה, עלינו ועל כל אחינו בית ישראל שבגולה... מנהג יפה אף נאה, בעיר הקודש ירושלים, לילך בערב שבת למרום מראשון מקום מקדשנו ולעמוד אחר כותלנו - הוא כותל המערבי אשר אמרו חז"ל (שמות רבה ב, ב; ועוד) שמעולם לא זזה שכינה משם... ונופלים על פניהם עליו ומחבקים ומנשקים את האבנים הקדושים באהבה וחיבה יתירה, ומעוטפים באימה ויראה ואומרים "שיר השירים" בקול זמרה, גם תהלים עד גמירא, בקול בוכים, להעלות השושנה מבין החוחים. ואחרי כן מתפללים תפילת המנחה ברוח נמוכה, ומתפללים תפילה קצרה בנפש מרה כל אחד על משפחתו אשר בגולה, והולכים לבית הכנסת לקבל שבת. ויש אשר נשארים שמה ומקבלים שבת בקול שירה וזמרה, ורובם הם הספרדים. ויש הולכים [לכותל המערבי] בכל יום אחר התפילה ואומרים תפילות ותחנונים.¹⁰

ורבי ישראל מאיר סופר, במחברתו 'מחזה ארץ הקדושה' מסוף המאה ה-19, תאר ברגש:

מאז הבוקר אור עד הערב – תמיד שם מאחינו בני ישראל לא יחסר, אנשים ונשים, לומר תהלים או ללמוד שם. ובפרט על כל צרה שלא תבוא - מי בראש? הלא הוא עטרת ראשינו, כותל המערבי הקדוש, אשר מעולם לא זזה השכינה משם (שמות רבה ב, ב) ומי שיש לו חולה רחמנאלצלן ימהרו לילך תיכף אל הכותל מערבי הקדוש ויתפללו שם בתחינה ובקשה, ולפעמים ישלחו תיכף מנין עשרה לומר שם תהילים בבקשות ותפילות. וכן יבוא תמיד מחוץ לארץ טעללגראפין (=מברק) מאחינו בני ישראל... להתפלל לפני מי ששיכן שמו [שם] לידידים ומכירים או לקרוביהם אשר בעיר קדשנו, והולכים במקום הקדוש הזה להחיש ישועה בקרוב. ולכן כל היום תמיד לא יחשו במקום הקדוש הנורא הזה מתפילות, שוועות וזעקות בני ישראל, אנשים נשים וטף, בעדם ובעד כל אחינו בני ישראל הנפוצים בגולה, עד ישקיף ד' וירחם עלינו, במהרה בימינו.¹¹

גם רבי הלל משה מעשיל גלבשטיין, חסיד קוצק וחב"ד, שדבק רוב ימיו בכותל המערבי¹², הזכיר בכתביו את אמירת התהלים ליד הכותל בכל יום להגנה מפני צרה שלא תבוא:

המקום ההוא שאנו מתפללים שם לפני כותל מערבי נתקדש בקדושת בית הכנסת... דכאן מתפללים דרך קביעות בכל ערב שבת קודש, ובראש חודש ויום טוב תפילת מוסף, וגם בכל יום ויום אנשי סגולה מתפללים שם, וגם כל ההמון מתפללים שם על כל צרה שלא תבוא, בכל יום, ואומרים תהלים. (וגם בחיי הגאון הצדיק מקוטנא זצ"ל

¹⁰ שערי ירושלים, וארשא תרכ"ח, שער ה – שבחי הארץ (דף כט, א). וע"ע שם, שער ט – מנהגי הארץ (דף מז, א).

¹¹ 'מחזה ארץ הקדושה', ר' ישראל מאיר סופר "תורה שרייבער", ירושלים תרנ"א (1891). עותק יחיד בספרייה הלאומית.

¹² רבי הלל משה מעשיל גלבשטיין – חכם מגאוני ביאליסטוק שהתקרב לחסידות קוצק וחב"ד. עלה מפולין לירושלים בשנת תרכ"ט בהיותו בן ל"ה שנים. רבי מעשיל היה מרבה בצומות ובסיגופים כשהוא יושב בדירתו בעיר העתיקה, ליד החלון ממנו ניתן לראות את הכותל המערבי, וכולו שרוי בצפייה לגאולה. בין השאר הגה רעיון להציב ליד הכותל משמרות להר הבית, כמו שהיה בזמן המקדש, לפי שיטתו שמצוות שמירת המקדש נוהגת גם כשהוא חרב. את דעתו זו פירסם בספרו "משכנות לאביר יעקב", ועורר דיון נרחב בנושא בין גדולי התורה בירושלים בזמנו.

התקין **ששכר מנין** והתפללו שם בכל יום שחרית מנחה ערבית... ואחרי פטירת הצדיק
ההוא נתבטל התמיד – שאין מי שישכור מנין, כי אנשי עיר אלוהינו עייפים ויגעיים,
טרודים במחייתם, ואי אפשר שיהיה שם מנין קבוע בכל יום כי אין לבוא לפני שער
היכל המלך בלבוש שק במחשבות טורדות, **אם לא על ידי שכר ליתן לאנשים ההם**
להפיק רעבון בתיאם)...¹³

“חברת תהלים אצל כותל מערבי”

תחת השלטון העות'מני נוסדו בירושלים כמה חבורות לאמירת תהלים ליד הכותל מידי יום.
אחת מהן היתה חברת קוראי תהלים בשם “תהלה לדוד”, שנוסדה על ידי ראשי הקהילה
התימנית בירושלים בשנת תרנ”ב (1892 לסה”נ). על פי תקנון החברה נבחרו מנין זקנים תלמידים
חכמים שהתחייבו לקרוא יום יום את כל הספר תהלים ליד הכותל, “כולם בלב אחד באחדות
אחת באהבה ורצון... בכדי שיהא הלימוד עולה לריח ניחוח לפני ה' ולאקמא שכינתא מעפרא
בסיעתא דשמיא”. ר' אברהם בן חיים אלנדאף, הממונה על המנין, דאג שהקריאה תחל בכל יום
בשעה קבועה ותאמר בקצב סביר, ומי שאיחר או נעדר ללא סיבה מוצדקת, נגרע משכרו
השבועי שעמד על חמישה גרוש (ע”פ ‘בואי תימן’, קהילת תימן בירושלים, תעודות ומקורות, עמ' 323).

חברה נוספת היא “חברה תהלים ומשניות” שנוסדה לפני מלחמת העולם הראשונה וקבעה
לעצמה למטרה להחזיק לומדי תורה שיאמרו תהלים בקביעות ליד הכותל המערבי בעד כל בית
ישראל בכל מקום שהם, וכן לתת מענה לפניות פרטיות של אנשים ונשים הזקוקים לישועה
ורחמים ואינם יכולים להגיע בעצמם להתפלל ליד הכותל המערבי.

בספריה הלאומית
בירושלים נשמרה
“קבלה” לתרומה
עבור חברה כזו
משנותיה
הראשונות:

¹³ 'משכנות לאביר יעקב', חלק ראשון, טוב ארץ צבי, שורש כ"ב כותל מערבי, דף ב.

לקראת ראש השנה תר"פ פרסמו רבי יחיאל מיכל זאב הורוויץ, רבי יעקב משה חרל"פ, ועוד מרבני ירושלים, 'קול קורא' לתמיכה במפעל חשוב זה:

עם ה', בְּטַחוּ בְּכָל עֵת, שִׁפְכוּ לְפָנָיו לְבַבְכֶם! (ע"פ תהלים סב, ט).

ה'חברה תהלים ומשניות' אשר יסודתה בהררי קודש מכמה שנים, הלומדים ומתפללים תמיד בצבור אצל כותל המערבי את תפילות התהלים בעד כלל אחינו בית-ישראל בכל מקום שהם, בין בים ובין ביבשה, וגם בעד הפרט כפי הדרוש לאיש איש היודע נגעי לבבו, ככתוב (מלכים-א ה, לח-לט): "כָּל תְּפִלָּה כָּל תְּחִנָּה אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְכָל הָאָדָם, לְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר יִדְעוּן אִישׁ נִגַע לְבָבוֹ, וּפְרַשׁ כְּפָיו אֶל הַבַּיִת הַזֶּה וְאָתָּה תִשְׁמַע הַשָּׁמַיִם" – הוא ענין קדוש ונעלה מאוד, ואשרי אנוש יחזיק בה, ובן אדם יתאמץ בה. ובפרט לעת כזאת, אשר במשך שנות המלחמה¹⁴ נאבדו הרבה ספרים, והרבה תשמישי קודש שהיו להחברה הנזכרת בעד כלל המבקרים את כותל המערבי מאחינו בית-ישראל, ובפרט בשבתות וביום-טוב ובשלש רגלים, אשר ינהרו אליו כל תושבי עיר-קדשנו, ומובן כי מקום תפילה דורש תמיד סדר, והשגחה על נקיון, ובפרט בימים ההם, ובפרט מקום תפילה פתוח, בלתי סגור...

ומצווה גדולה על כל אחד ואחד מאחינו בית-ישראל להיות מסייע ומשתתף בנדבתו להחזקת וקיום ענין הקדוש והנעלה הזה, לסייע ולהשתתף לעצת נביא ה' שיעצנו (ישעיה סב, ו-ז): "הַמְזַכְּרִים אֶת ה' אֵל דְּמִי לָכֶם, וְכו', עַד יְכוֹנֵן וְעַד יִשִּׁים אֶת יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּה בְּאַרְצָךְ", ויעמוד לו ולזרעו זכות התפילות של החברה הנזכרת, שמתפללים תמיד ב"זה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם" (בראשית כח, יז), שיתברך באורך ימים ושנות חיים טובים ומאושרים ברוב עושר עלנן ונחת, ויזכה לראות בקץ הפלאות, כתקוות כלי-ישראל אסירי התקווה.¹⁵

כמו כן נשתמרה קבלה על תרומה לחברת תהלים זו או דומה לה, חתומה בידי שמש הכותל ר' נח גלאזשטיין¹⁶, עם חותם "חברת תהלים וכבוד מקדש"

(באדיבות בית מכירות ירושלים של זהב)

¹⁴ 'מלחמת העולם הראשונה' בשנות תרע"ד-תרע"ח, בסיומה נכבשה ירושלים בידי צבא אנגליה.

¹⁵ 'מודעה רבה' מטעם הרה"ג ובד"צ דעיר-קדשנו ירושלם תובב"א, אלול תרע"ט, 'מן המקור' ח"ד עמ' 55.

¹⁶ ר' נח גלאזשטיין, השמש האשכנזי בכותל המערבי יחד עם עמיתו הספרדי רפאל מיוחס. השמש נח נודע לשבח בקרב המתפללים ושימש בתפקיד בערך משנת תרע"ז עד לפטירתו הטראגית כל בתמוז תרצ"ג, בעקבות נפילה מגג ביתו. נטמן בהר הזיתים, חלקה 7 שורה 4 קבר 4. בחוברת 'זכרון לחובבים הראשונים' חלק ד תרפ"ז, עמ' 44, כתב העורך מר פנחס גראייבסקי: "נורא מאוד היה המצב העגום, השפל והמחפיר, ולפעמים קרובות גם המסוכן, על יד ה'כותל'. עד שהתעורר העסקן החרוץ מר נח גלאזשטיין לדאוג לכבוד המקום הקדוש הזה, שהוא כבוד עם ישראל כולו. בסכנה ובחרוף נפש עלה בידו - ברשות רבנינו והסכמתם ובעזר יחידי סגולי אחינו - להכניס תקונים וסדרים טובים ויפים, הנותנים כבוד לישראל. לא פעם עמד לפני המושל והתריע על הפרעות והעלבונות, הנתכים כפעם בפעם על ראש המתפללים, לא פעם התדיין עם השיח'ים והזרים השכנים בעניני ה'כותל', וכעצבור הירושלמי כך גם הממשלה, הכירוהו בתור המפקח והאיש האחראי במקום הקדוש הזה. רבים הם התקונים שהכניס העסקן החרוץ הזה, בסדרים הפנימיים והחיצוניים של ה'כותל'".

שמש הכותל ר' נח גלאזשטיין הנזכר הפעיל "בית מדרש" צמוד לכותל המערבי, ובמסגרתו העמיד לרשות המתפללים ספר-תורה לקריאה, וספרי תהלים וסידורים. במכתב הערכה לשמש נח מכ"ז בחשוון תרפ"ב, תאר רבי זרח ראובן ברוורמן את מסירות נפשו של שמש הכותל לסידור התפילות, לסיפוק ספרי התהלים ולכיבוד ופאר מקום מקדשנו:

העיר ה' את רוח הר"ג גלאזשטיין ויבקש וימצא דרך ואופן שלא יהיה כל העם נצב [בעמידה ללא כסאות] משך זמן תפלתו אצל הכותל, ולא תִשָּׁךְ מעמל נפשו להספיק די מים במשך כל היום, מאור הבוקר עד אחר תפילת ערבית, ויעש גם כיוור וכנו לרחצה ומים לשתייה. לבד קנה סכום הגון של ספרית-התפילה וספרית-פילה ויתנם בארון, והאחרון חביב, שיסד "בית-המדרש על יד כותל המערבי", ויתן בו ארון וספרי תורה וכל הדברים הדרושים...

וככה הלך והוסיף בהליכותיו בקודש ותקן גם מנין קבוע להתפלל מדי יום ביום בצבור אצל הכותל הקדוש תפילת שחרית, ולאמר אחריו שיעור תהלים דבר יום ביומו, וגם התפילות המסוגלות בעד שו"ט (=שקלא וטריא, דהיינו מסחר) והצלחת כלל אחינו בני ישראל בכל מקום שהם, לקיים מה שנאמר (ישעיה סב, ז): "וְאֵל תִּתְּנוּ דְמֵי לוֹ עַד יְכוֹנֵן וְעַד יֵשִׁים אֶת יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּה בְּאֶרֶץ".¹⁷

גם רבי זרח ברוורמן עצמו היה ממובילי חבורת תהלים כזו ליד הכותל בכל שבת לאחר סעודה שלישית, כפי שמופיע בכרוז מטעם "חברה תהלים ומשניות אצל כותל המערבי" בשנת תר"ץ לערך, הקורא הציבור להצטרף לאמירת תהלים בכל ערב ליד הכותל "וביום שבת קודש מאחר הצהרים עד תפילת מעריב עם השליח-צבור הרה"ג המתפלל לפני הכותל רבי זרח בראווערמאן שליט"א".¹⁸

אמירת תהלים ליד הכותל תמורת תמיכה כספית

אמירת תהלים מאורגנת ליד הכותל המערבי בידי מנין תלמידי חכמים, בתמורה לתמיכה כלכלית בהם או בשולחיהם, היתה נפוצה ומקובלת בקרב עשרות מוסדות תורה וחסד, בתי תומים ובתי מושב זקנים, תלמודי תורה וישיבות ועוד. ודוגמאות למאות ניתן להביא לכך.

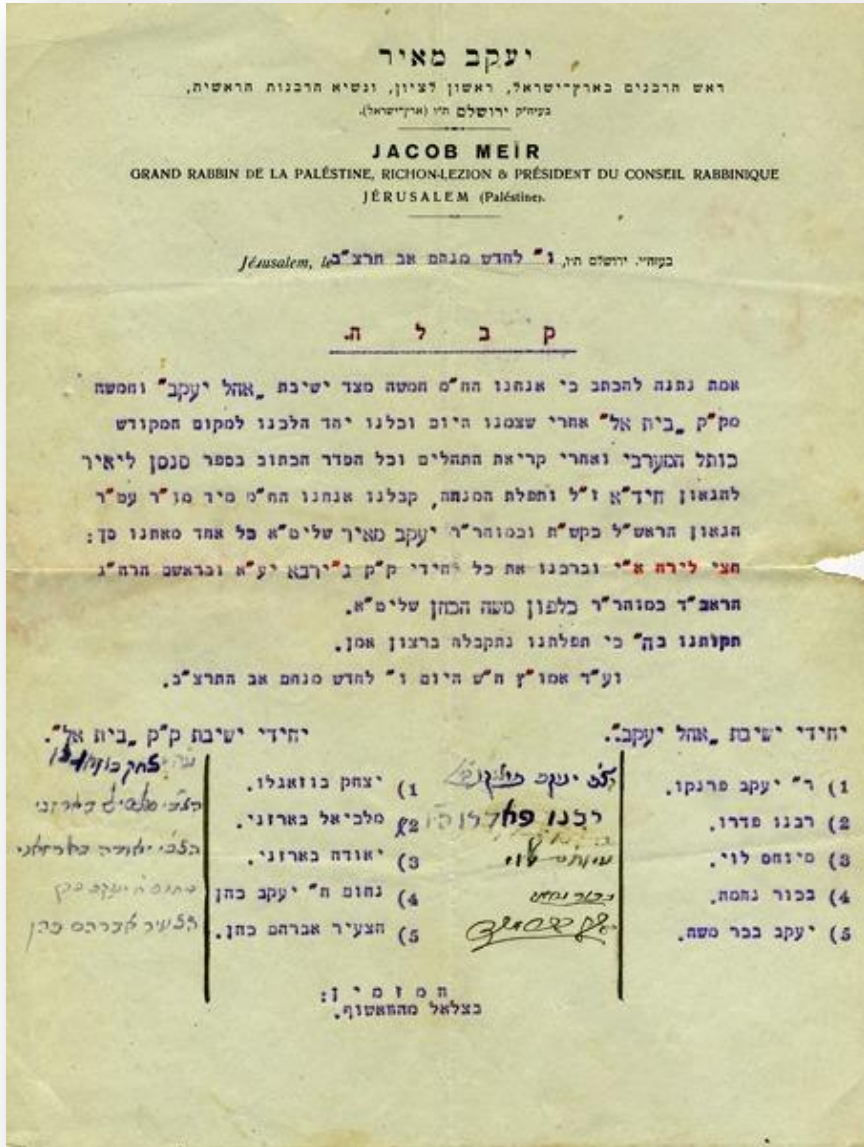
מסמך מעניין כזה מני רבינו הינו "קבלה" מתאריך ו' במנחם-אב תרצ"ב¹⁹ מלשכת הראש"צ ונשיא הרבנות רבי יעקב מאיר, בו מאשרים עשרה תלמידי חכמים מירושלים בחתימת ידם, כי -

"אחרי שצמנו היום וכולנו יחד הלכנו למקום המקודש כותל המערבי, ואחרי קריאת התהלים וכל הסדר הכתוב בספר 'נסן ליאיר' להגאון חיד"א ז"ל ותפילת המנחה, קבלנו אנחנו החתומים-מטה מיד מו"ר עטר-דאשנו הגאון ראשון-לציון כקש"ת וכמוהר"ר יעקב מאיר שליט"א, כל אחד מאתנו סך: חצי לירה א", וברכנו את כל יחידי ק"ק גירבא יע"א ובראשם הרה"ג הראב"ד כמוהר"ר כלפון משה הכהן שליט"א. תקותנו ב"ה כי תפילתנו נתקבלה ברצון אמן".

¹⁷ נדפס ב'זכרון לחובבי הראשונים' חלק ד, תרפ"ז.

¹⁸ 'מן המקור' כרך א עמ' 58.

¹⁹ הוצעה למכירה ע"י בית מכירות 'קדם'. תצלום מתוך הקטלוג מובא בעמ' הבא.

חזיונות קודש ליד הכותל המערבי אחרי אמירת תהלים

ידוע שכמה וכמה גדולי ישראל זכו ל'חזיון קודש' וגילויים רוחניים ליד הכותל המערבי, כאשר במקרים רבים הגיעו לידי כך מכוח אמירת תהלים בדביקות ליד המקום הקדוש.

נציין שתיים מן הדוגמאות המפורסמות יותר:

רבי יעקב משה חרל"פ, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, התפלל מנחה ליד הכותל ולאחר מכן זכה לגילוי רוחני, שביטא את קשר הנשמות המיוחד שהיה בינו לבין רבו מרן הראי"ה קוק (שבאותם ימים שהה בשוויץ). מיד לאחר מכן העלה הרב חרל"פ לזיכרון על הכתב את הדברים שנאמרו לו ב'חזיון', וכך רשם בראשית דבריו:

יום י' חשוון תרע"ו, ב' [לפרשת] וירא, לעת ערב לפני תפילת המנחה אצל הכותל המערבי, אחרי תפילת תהלים מזמור קיט מעומק הלב:

"דע כי איש אחד גדול המעלה, רבך [הראי"ה קוק], שהוא במרחק (בשוויץ), הצטער היום עליך להעלותך והצטערותו פעלה דבר גדול. וגם אתה הנך מצטער מאד בשביל שחפץ הנך להגיע למדריגה גדולה..."²⁰

²⁰ מתוך יומנו האישי של הגרי"מ חרל"פ בכת"י, פורסם ב'עיתורי כהנים' גליון 160.

רבי דוד כהן ('הנזיר'), תעד אף הוא ביומן אישי את חזיונותיו הקדושים ליד הכותל, ומספר פעמים הזכיר פסוקי תהלים ש'הראו' לו בחזיון כדי לרמוז בענין כלשהו. פסוקי התהלים ועצם העמידה ליד הכותל המערבי כאילו התמזגו אצל הרב הנזיר להויה ולחויה אחת. וכך כתב לאחר ביקורו הראשון בשריד המקדש:

"הלכתי בחברת חסיד אחד, בערב־שבת־קודש לקבלת שבת. ירדנו אל העיר הישנה, במעלות, ממדרגה למדרגה, עמוק ושפל מאד מאד, ועוד יותר עמוק ושפל. הלב כואב וצומק, דוקר כבדקירות מחט, מצטמצם עד כדי להפקע, כך הננו יורדים למקום גאון עזנו אז, דרך כל מדורי הזוהמא חנויות הערבים, ושבילים צרים ומזוהמים, אל מקום טהר שמי ה'²¹. וכל זה השוואה למציאותנו הכללית²². כשירדתי, התפללתי (תהלים קל): **"שיר המעלות, ממעמקים קראתיך ד"**, ממעמקים ממש, במראה, במקום, ובמציאות המדינית.

ופה נכרתה ברית ביני ובין האלוהים, אלוהי ישראל²³. אין מילה בפני להביע, מה נהיה בעומק רוחי. כל השאלות, העיוניות והפילוסופיות, חלפו, עברו, וקרוב קרוב לי ד' אלהי ישראל. רוח חדש הופיע עלי, זיכרונות מקום הנביאים²⁴, מקום לב ישראל, קשורים ודבוקים במקום הזה"²⁵.

אגב, כאשר חלה בנו הפעוט שאר־ישוב, לימים רבה הראשי של חיפה, ארגן הרב הנזיר מנין אברכים ליד הכותל המערבי כדי שיאמרו פסוקי תהלים בסדר מיוחד לרפואת התינוק. וכך תאר זאת ביומנו:

בשנת תר"צ, בהיותו בן שנתיים ויותר, חלה במחלת דלקת הריאות, בחום גבוה, קרוב לארבעים ואחת. לקחוהו לבית חולים, ומצבו היה מיואש. הלכתי עם מנין חברים משיבתנו הק' 'מרכז הרב' אל הכותל המערבי²⁶.

ואני פני אל הקיר, כותל דביר קודשנו, ושפתי דובכות בלחש, ואתפלל מעומק הלב, בדמעות חמות, לאל אלהי ישראל²⁷, רופא כל בשר²⁸, אשר בידו אפקיד רוחו²⁹. ואז אמרתי להוסיף לו השם, אליהו, זכותו תגן עליו...

שם אמרו מתמניא אפי (תהלים מזמור קיט) פסוקים שבראשם שמו, והוסיפו לו השם: אליהו, באמרי, זכותו של אליהו, ששמו היה בדבורו הראשון בעריסה, תגן עליו.

בחזרנו העירה נגשתי לבית החולים, ובאותו הלילה היה המשבר, ובא שינוי לטובה, כעבור יומיים, במוצש"ק נכנסתי אליו לבית החולים בחדרו, נגשתי אל מטתו והכירני, ודברתי עמו, אמרתי לו: 'אתה יודע, אתה אליהו הנביא', ושמח וחיך, ויוסף לאמור: **'אבל הוא זקן'**.

בעוד זמן קצר, הבאנו את אליהו יוסף שאר־ישוב הביתה, ויהי לנס³⁰.

²¹ ע"פ שמות כד, י: 'וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לַבְּנֵי הַסִּפְיָר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטָהָר'.

²² כלומר מראה מקום המקדש ('גאון עזנו') המוקף בסמטאות מזוהמות, הולך בהתאמה עם המצב של עם ישראל בעולם – במראהו הדל, במקומו בגלות, ובמציאותו המדינית.

²³ בכת"י: ביני ובין הא-ם, א' ישראל. ההדגשה למילים "נכרתה ברית" במקור.

²⁴ ירושלים נקראת בפני הנביא (ישעיה כב, א): "גיא חזיון", משום שהיא "גיא שכל החוזים עומדים ממנה, דאמר רבי יוחנן: כל נביא שלא נתפרש שם עירו – ירושלמי היה" (איכה־רבה פתיחתא כד).

²⁵ 'משנת הנזיר' – קטעי יומן, הוצאת נזר דוד, ירושלים תשס"ה, [בין יו"כ לסוכות תרפ"ב].

²⁶ במקור מופיעה כאן הפיסקה שבהמשך ("שם אמרו"), אך העברנוה כאן לפי סדר הדברים.

²⁷ בראשית לג, כ.

²⁸ ברכת 'אשר יצר', ברכות ס, ב.

²⁹ ע"פ תהלים לא, ו.

אמירת תהלים ליד הכותל המערבי בתקופת השואה

כאשר החלו להיוודע בארץ ישראל נוראות השואה האיומה באירופה, תכף ומיד קראו הרבנים לקיים עצרות תפילה וזעקה לשלום אחינו שבגולה, ולאמירת תהלים בציבור ב'סמטת הכותל' הצרה.

בי"ז בכסלו ת"ש (נוב' 1939 למנינם) פרסמו הרבנים הראשיים לישראל, רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג והראשל"צ רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל, קול-קורא 'לאחינו הי"ו בארצנו הקדושה':

נורא ואיום הוא מצבם של מליונים מאחינו שבגולה לרגלי המלחמה, ורבה ועצומה הסכנה המרחפת על היהדות, נשמת האומה ומקור חייה. חוב קדוש מוטל עלינו להתאמץ בתפילה, לעורר רחמים עליהם ועל כל בית ישראל בארץ ובגולה. יום שני הבעל"ט, כ"ב בכסלו, נקבע ליום תפילה ותחינה לצור ישראל לרחם על שארית ישראל...

במנחה יוסיפו לפני 'עלינו' אמירת מזמורי תהלים הללו: ב, מ"ד, מ"ו, ע"ד, ק"ב, כ'. ביום הנ"ל משעה 10 בבוקר עד 2 אחה"צ ילך הקהל להתפלל אצל הכותל המערבי. ושומר ישראל וגואלו יאזין שועתנו וימהר ישועה ויחיש גאולה.³¹

בעשרה בטבת תש"ג (דצמ' 1942 למנינם) התקיים מעמד רב רושם של תפילת תינוקות של בית רבן ליד הכותל המערבי. וכך דווח בעתון יומי:

"רושם עז על יד הכותל המערבי עשה כינוסם של מאות ילדים מתלמודי התורה בירושלים על יד הכותל המערבי, בעמדם בתפילה להצלת שארית הפליטה. פלחו את האויר קולות בכי ושוועת הילדים... כל תלמידי התלמודי תורה: עץ-חיים, חייעולם, בני ציון, יבנה ועוד, על כל ציון, יבנה ועוד, על כל סניפיהם, התלמידים עם כל המלמדים והמשגיחים... התלמידים עם המורים התפללו ואמרו יחד פסוק בפסוק מזמורי תהלים. אחרי כן התפללו יחד תפילת מנחה עם תפילת מנחה עם תפילת מנחה..."³²

תינוקות של בית רבן ליד הכותל המערבי

רושם עז על יד הכותל המערבי עשה כינוסם של מאות ילדים מתלמודי התורה בירושלים על יד הכותל המערבי בעמדם בתפילה להצלת שארית הפליטה.

פלחו את האויר קולות בכי ושוועת הילדים: הבט כימים וראה אבינו יבין כימים שלח עורך כבודם. והשע לעבך ישראל הציל את ילדי ישראל -- אלה הצאן שלא חטאו.

כל תלמידי התלמודי תורה: עץ-חיים, חייעולם, בני ציון, יבנה ועוד על כל סניפיהם, התלמידים על כל המלמדים והמשגיחים, בראשות הרב סרווצקין התפללו. רחבת הכותל דיתה מלאה ומ' רוב צפיסת נשאר הרבה תלמידים מחוץ לרחבת. התלמידים עם המורים התפללו יאמרו יחד פסוק בפסוק מזמורי תהלים. אחרי כן התפללו יחד תפילת מנחה עם תפילת מנחה.

הסרגנט הבריטי מר ספילט בשלח לפתח על הסדר. הסיפורים הקבועים של שכונת המערבים שברו משך כל זמן ה' תפילה על יד השער ובגנות שבסביבת הכותל. הקצין הבריטי האחראי מר סטיוונסון ביחד עם הקצין מר אינגאם באו באמצע התפילה וישאו עד אחרי גבר יחתי פילה.

רושם עז על יד הכותל המערבי עשה כינוסם של מאות ילדים מתלמודי התורה בירושלים על יד הכותל המערבי בעמדם בתפילה להצלת שארית הפליטה.

³⁰ משנת הנויר, שם, עמד צד.

³¹ ע"פ תצלום המקור, בארכיון הרבנות הראשית שב'ארכיון המדינה'.

³² 'תינוקות של בית רבן ליד הכותל המערבי', עתון 'הבקר', 18.12.42.

על פי החלטת מועצת הרבנות הראשית לישראל נקבע יום י"ז באדר תש"ג ל"יום צום ותפילה". בתוכנית "סדר היום" רשם הראשל"צ הרב עוזיאל:

"[א] הקהל ילך בהמוניו, משעה עשר עד אחת לכותל המערבי, לקרוא ספר מזמורי תהלים אלה: "יענך ה'", 'אלקים באו גוים בנחלתך', ותמניא אפי (קיט), ושירי המעלות.
[ב] הזכרה לקדושים בנוסח א-ל מ"ר".³³

באותם ימים יצאה מטעם הרבנות הראשית לישראל קריאה גדולה, על דעת גדולי התורה פליטי אירופה בראשות האדמו"ר מגור, לסדר בין כל הישיבות שבירושלים תורנות אמירת ספר התהלים כולו לפני הכותל המערבי שריד מחמדנו.

בנוסף פנו הרבנים הראשיים לישראל, רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג והראשל"צ רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל, אל כלל רבני הארץ וגבאי בתי הכנסת על מנת שיצטרף כל אחד ממקומו אל אמירת התהלים של תלמידי החכמים ובני הישיבות לפני שריד מחמדנו:

מבול הדמים שנתך על ראש אחינו שבגולה הנאצית הולך ומסתער בזעמו וזוועותיו, אשר לא היו לעולמים. קול דמי אלפי רבבות קדושים, מעונים ומיוסרים, צועק אלינו בכל עוזו וחרדתו, מזעזע ומדהים אותנו עד לעמקי הנפש.

מאת קורא הדורות אשר הותיר אותנו לפליטה בעיר מקדשו ובארץ חמדתו, חובה קדושה הוטלה עלינו כולנו שלא לתת מנוח לנפשנו, כי אם לעמוד על המשמר בחצרות הקודש ולפני שער השמים, ולקרא אליו בחזקה, אולי יחוס, אולי ירחם!

מדעת הרבנים הגאונים פליטי ארצות הדמים, ובראשם הגה"ק האדמו"ר מגור שליט"א, קבענו וסדרנו שכל הישיבות הקדושות שבירושלים שולחות יום יום (בשעה 4:30 אחה"צ בימות החול, בשעה 8:00 בבוקר בערבי שבתות, ובשעה 4:00 אחה"צ בשבת קדש וביום טוב) משמר לפי התור, של טובי לומדיהם, לשפוך שיח לפני כותל המערבי באמירת ספר התהלים כולו, מזמור במזמור, מראשו ועד סופו.

בשעה זו, אתם הרבנים וראשי בתי הכנסיות בכל ערי ומושבות ארצנו הקדושה, מתבקשים לעמוד על המשמר ולקבוע כל אחד בבית הכנסת שבמקומו אמירת התהלים בצבור גם הם, כדי לכוון את תפילת הצבור בארץ כולה לתפילת משמרת היכלי התורה לפני שריד מחמדנו (זכר לדבר תענית פרק ד משנה ב).

והן א-ל כביר לא ימאס, ומי שאמר לעולמו די יאמר די לצרת ישראל להחיש ישועה ולמהר גאולה, אמן ואמן.

בברכת כתיבה וזחתימה טובה לשנת גאולה וישועה,

נשיאי הרבנות הראשית לארץ ישראל

יצחק אייזיק הלוי הרצוג   בן ציון מאיר חי עוזיאל³⁴

³³ פרוטוקול משיבת מועצת הרבנות, בכתב יד הרב עוזיאל. ארכיון המדינה גל-10/88549. המחיקה כך בכת"י.

³⁴ הודעת הרבנים הראשיים לעיתונות, ח' באלול תש"ג, ארכיון המדינה גל-16/8549.

בכ' באדר תש"ה (1945 למנינם) נערך 'כינוס רבני ארץ ישראל' בבית-כנסת 'החורבה', עבורו נדפסה חוברת מיוחדת עם תפילות ומזמורי תהלים. לאחר אמירת תהלים ותפילות ו'הזכרת נשמות' בבית-הכנסת נהר כל הקהל לכותל המערבי לתפילת מנחה ולאמירת תהלים ברוב עם במקום הקדוש.³⁵

³⁵ עותק החוברת נמצא בארכיון המדינה גל-8517/19. מצ"ב תצלומים ממנה.

דוגמה לכרוז הקורא לעצרת תפילה ואמירת תהלים ליד הכותל המערבי
(שנת תרפ"ט)

יום תשובה ותפלה ^{ב"ה}

מסעם רבותינו הגאונים שבירושלם עיה"ק ת"ו

צרות תכופות עוברות על אה"ק בעוה"ר. ברוחניות ובנשמיות. דוחק
הפרנסה מתנכר באופן מבהיל ר"ל. מצבם של תופשי התורה נורא
מאד, ועמא דארעא אזלא ומדלדלא.

ארבה כבד מאד נראה בגבול ארץ ישראל

אשר ממנו נשקפה ח"ץ סכנה לתבואת הארץ, גם ירדה חולשה ורבים
מאחב"י דרי קודש דרושים לרפואה כידוע.

ובאותה שעה נמצאת אה"ק גם תחת סכנה של התפשטות שלטון החפשים
על קהלות הקודש ועל כל קניניהן הקדושים אשר אבותינו
מסרו את נפשם אליהם.

תולעת יעקב איז כחה אלא בפה

וחז"ל הורו לנו לזעוק ולהתריע בעת צרה, להפגין בבתי כנסיות ובבתי
מדרשות, לשפוך תהנה ותפלה לפני אבינו שבשמים שירחם ארצו ויחוס
על שמו הגדול המחולל, ובכת תורתנו הקדושה הננו מודיעים בזה שביום
החמישי כ"ז שבט יום כפור קמן יתפללו ויאמרו סליחות של יום שני קמא,
והושענות ארון המושיע, אדם ובהמה, אדמה מארר, ותקיעת שופר.

ואחרי"צ בשעה תשע יתאסף כל הקהל על יד שריד בית מחמדנו הכותל
המערבי לומר תהלים, וחקנים ותשושי כח יתאספו בבתי כנסיות הגדולים

והש"ת יאזין תפלותינו ויחוש לנאלנו מכל הצרות המתרגשות, ויעשה למען שמו הגדול,

להחיש גאולת עולמים כביאת משיח צדקנו בב"א

אליהו קלצקין טכיד לובין

יוסף חיים זאנפלד

סקס החיים ברי"ל לכל קהלות העשננים

כ"ז שבט תרפ"ט

בחודש שבט תרפ"ט עבר על עבר הירדן ארבה מכר מאד, — מכה שמעתי לא פעם גם בחוצה קשה
בארץ ישראל, חלקו הגיע אז לאר"י והתושבים נאלצו לאספו סדי בוקר.
רבני ירושלים קוראים לתפילה בנין מכה א.

האת: בלויא — על תומתיד ירושלים: שריון — זכרונות עמ' 187-188.